

IZLAGANJE AKADEMIKA MIRKA PEJANOVIĆA TOKOM AKADEMIJE POVODOM 20. GODIŠNJICE SMRTI ALIJE IZETBEGOVIĆA

Narodno pozorište Sarajevo, 19. oktobar 2023. godine

Vaše ekscelencije, cijenjena porodica Izetbegović, dame i gospodo,

Protekle su dvije decenije od smrti Alije Izetbegovića. Njegovo uključivanje u javni politički život Bosne i Hercegovine dolazi u vrijeme političke pluralizacije Bosne i Hercegovine tokom 1990. godine. Proces uvođenja višepartijskog sistema u Bosni i Hercegovini došao je sa manjim zakašnjenjem u odnosu na Sloveniju i Hrvatsku.

Početkom 1990. godine Alija Izetbegović formira inicijativni odbor sa ciljem da se izvrše pripreme za osnivanje Stranke demokratske akcije. Nakon obavljenih priprema uslijedila je osnivačka skupština Stranke demokratske akcije 26. maja 1990. godine. Na osnivačkoj skupštini Alija Izetbegović je izabran za predsjednika Stranke demokratske akcije. Tada započinje njegovo javno djelovanje u ulozi stranačkog lidera.

U govoru na osnivačkoj skupštini Stranke demokratske akcije Alija Izetbegović će izložiti osnovne ideje i viziju za svoje djelovanje na čelu Stranke. Među mnogim stajalištima izdvaja se ono **da je siguran da tumači najdublja osjećanja muslimanskog naroda ako kaže da on neće dozvoliti komadanje Bosne.**¹

Nakon upoznavanja javnosti sa 16 programskih principa za osnivanje Stranke na konferenciji za medije Izetbegović je dao odgovor novinaru *Borbe* o tome hoće li uvesti revanšizam ako Stranka pobijedi onima koji su ga poslali u zatvor? U odgovoru Izetbegović kaže: *Rekao sam da revanša neće biti i da to piše u pročitanoj saopćenju.* I nadalje precizira: *biće mnogo važnijih pitanja koja će trebati riješiti.*² Izetbegović će ostati istrajan u svom opredjeljenju, nakon parlamentarnih izbora i osvajanja vlasti 1990. godine.

Alija Izetbegović dolazi na vlast nakon pobjede Stranke demokratske akcije na prvim višestranačkim izborima u novembru mjesecu 1990. godine. Početkom 1991. godine Alija Izetbegović postaje predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine, koje je po ustavu imalo 7 članova i to po dva iz bosanskohercegovačkih naroda i jednog iz skupine Ostalih.

---

¹ Alija Izetbegović: Govor na osnivačkoj skupštini SDA, Sjećanja, Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo, 2020, str. 77.

² Alija Izetbegović: Obraćanje novinarima sa programskim principima za osnivanje Stranke, Sjećanja, Muzej „Alija Izetbegović“, Sarajevo 2020, str. 75

Godine koje su slijedile bile su godine istorijskih izazova za opstojnost Bosne i Hercegovine i razvoj njene državnosti. Ti izazovi su išli ubrzano od 1990. do 1996. godine.

Prvi izazov nastaje u vezi sa pitanjem političke budućnosti Bosne i Hercegovine i njenog državno-pravnog statusa u procesu disolucije jugoslovenske socijalističke federacije. Tokom 1991. godine otvorena je rasprava stranaka u Parlamentu Bosne i Hercegovine o tome da Bosna i Hercegovina, kao i druge republike jugoslovenske federacije, svoju dostignutu državnost dalje razvija kao suverena i nezavisna državna zajednica. Ovo stanovište su zagovarale dvije pobjedničke stranke: SDA i HDZBiH i pet opozicionih stranaka.

Srpska demokratska stranka zajedno sa Srpskim pokretom obnove je imala radikalno stanovište da ne prihvata ni u kakvom obliku suverenost i nezavisnost Bosne i Hercegovine. Ova stranka je potpuno zagovarala interese Miloševićeve koncepcije o stvaranju velike Srbije.

Rasplet u neslaganju stranaka na Parlamentu je postignut donošenjem odluke Parlamenta o raspisivanju referendumu građana na kome će se sami građani izjasniti o suverenom i nezavisnom statusu Bosne i Hercegovine.

Referendum građana je proveden na temelju uputa koje je definisala Badinterova arbitražna komisija i pod međunarodnom kontrolom. Građani su ispoljili visok odziv na referendum sa 64% izlaska. Od svih građana koji su izašli na referendum, njih 99% se pozitivno opredjelilo prema referendumskom pitanju koje je glasilo: *Jeste li za suverenu i nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, državu ravnopravnih građana, naroda Bosne i Hercegovine Muslimana, Srba, Hrvata i pripadnika drugih naroda koji u njoj žive.*

Na ovaj način su građani svojom demokratskom voljom, i to u uslovima pogoršanih političkih kretanja i u Bosni i Hercegovini i u susjednim republikama odlučili o suverenom i nezavisnom državno-pravnom statusu Bosne i Hercegovine. Volju građana su priznale zemlje Evropske unije i zemlje svijeta dodjeljujući Bosni i Hercegovini međunarodno priznanje. Na osnovu podrške 12 zemalja članica Evropske unije, Sjedinjenih Američkih Država i velikog broja zemalja svijeta međunarodnom priznanju Bosna i Hercegovina je 22. maja 1992. godine postala članica Organizacije Ujedinjenih nacija. Ovim činom Bosna i Hercegovina je stekla svoj međunarodno-pravni subjektivitet. Dobila je potvrdu svojih istorijskih granica i svog multikulturnog i multietničkog bića. Bosna i Hercegovina je prijemom u članstvo Organizacije Ujedinjenih nacija postala dio savremenog svjetskog pokreta.

Novija politološka istraživanja potvrđuju spoznaju da je Alija Izetbegović, sa svojim pravničkim znanjem i iskustvom dao najveći doprinos oblikovanju referendumskog pitanja. Sve analize pokazuju da je **referendumsko pitanje zasnovano na principima Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a.**

Bosna i Hercegovina nije imala istorijske sreće da u miru implementira rezultate referendumu građana kako bi ostvarila ciljeve svoje postsocijalističke tranzicije i integracije u evro-atlantske institucije.

Samo šest dana nakon što je proglašeno ratno stanje, Predsjedništvo Republike Bosne i Hercegovine je usvojilo poznatu Platformu o djelovanju u ratnim uslovima. Bio je to programsko-politički i ustavni dokument u kome je definisana osnova za svegrađanski otpor i odbrambeno-oslobodilačku borbu za integritet i suverenitet međunarodno priznate države. Istovremeno je početkom juna 1992. godine opozicioni blok stranaka predložio kadrove za popunu Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine iz srpskog naroda.

Uz poziv svim građanima i svim narodima u Bosni i Hercegovini da se aktivno uključe u patriotski front borbe protiv agresije, u Platformi su ustanovljeni principi za djelovanje Predsjedništva u ratnim uslovima. Ti principi su trajnog karaktera: parlamentarna građanska demokratija, tržišna ekonomija, stranački pluralizam, ljudska prava, ravnopravnost naroda uz primjenu pariteta i konsenzusa u organizaciji parlamentarnih tijela i **evropska politička orijentacija**. Ustanovljena je vizija u Platformi koja predviđa da Bosna i Hercegovina svoju budućnost ima u članstvu Evropske unije. U svom opisivanju značaja Platforme Alija Izetbegović, uz ostalo, konstatuje: *Izlaz iz rata Platforma vidi u pregovorima koji bi vodili pravednom miru. Svaki rat u historiji završio se mirom... s toga je Predsjedništvo za pregovore koji vode miru.*³

Uz oružanu borbu **čiji je nosilac bila Armija Republike Bosne i Hercegovine** i pregovore u okviru međunarodne zajednice, Bosna i Hercegovina je sa dva međunarodna mirovna sporazum došla do mira. Prvobitno je to bio **Vašingtonski mirovni sporazum** u februaru 1994. godine kojim je zaustavljen bošnjačko-hrvatski vojni sukob. Potom je uslijedio **Dejtonski mirovni sporazum** u novembru 1995. godine kojim je uspostavljen mir u cijeloj Bosni i Hercegovini. I jedan i drugi mirovni sporazum su uslijedili liderstvom i posredovanjem Sjedinjenih Američkih Država. Tada su Sjedinjene Američke Države imale globalnu geopolitičku nadmoć u svijetu. Svojim uticajem, Sjedinjene Američke Države su izgradile konsenzus o miru u Bosni i Hercegovini unutar vodećih svjetskih sila što su činile kontaktnu grupu: SAD, Ruska Federacija, Velika Britanija, Francuska i Savezna Republika Njemačka. Prema odredbama Dejtonskog mirovnog sporazuma uspostava mira u Bosni i Hercegovini se odvija uz angažovanje mirovnih vojnih i civilnih snaga međunarodne zajednice. Time je

---

³ Alija Izetbegović: Iz ratnog dnevnika, Sjećanja, Fondacija Alija Izetbegović, Sarajevo, 2020, str. 115.

izgradnja države Bosne i Hercegovine i njenih institucija u miru, u postratnom vremenu internacionalizirana.

Dejtonski mirovni sporazum je osigurao geopolitički okvir za izvođenje istorijskog projekta integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju i NATO savez. Usvajanjem evropske pravne stečevine, država Bosna i Hercegovina će putem reformi izvesti i reformu svog ustavno-političkog ustrojstva i tako otkloniti ograničenja Dejtonskog ustava u pogledu funkcionisanja države Bosne i Hercegovine.

Alija Izetbegović je, nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma izjavio: *Dokumentima koje smo potpisali garantuje se očuvanje suverene i cjelovite Bosne i Hercegovine i daljnja izgradnja otvorenog društva zasnovanog na toleranciji i slobodi. To smatramo najvećim rezultatom upravo završenih pregovora...Ovo možda nije pravedan mir ali je pravedniji od nastavka rata.*⁴

U godinama nakon potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma, Alija Izetbegović je sve do smrti, sa svojim državičkim iskustvom iz vremena rata, **strpljivo radio na reintegraciji bosanskohercegovačkog društva i države**. Predstavnici institucija međunarodne zajednice su njegovu kooperativnost posebno cijenili. Naročito su cijenili njegov doprinos iznalaženju povoljnih rješenja u nepovoljnim okolnostima. Veliki pomaci u stvaranju uslova za rad institucija države Bosne i Hercegovine postignuti su zahvaljujući saradnji sa visokim predstavnikom međunarodne zajednice u vremenu od 1996. do 2000. godine kada je Alija Izetbegović bio član Predsjedništva Bosne i Hercegovine u poratnom periodu.

U svom metodu rada, Alija Izetbegović je ispoljavao strpljenje za postupnu izgradnju teških odluka. Istrajno je primjenjivao metod konsultacija sa akterima u procesu donošenja odluka.

Imao je istančan osjećaj za oblikovanje volje većine tokom donošenja odluka Ratnog predsjedništva Bosne i Hercegovine. Kad bi uvidio da za odluku nema dovoljno volje predlagao je odlaganje odlučivanja dok se ne osigura veća podrška.

Teže okolnosti za rad nisu mogle biti od onih koje je ratno stradanje ljudi donosilo, posebno u opsjednutom Sarajevu. Alija Izetbegović je imao snagu i odlučnost da izdrži teške uslove rada u Sarajevu od 1992. do 1995. godine. Podnio je sve masakre nad civilima Sarajeva, sva stradanja civila Bošnjaka u Foči, Višegradu, Žepi, Srebrenici, Bijeljini, Brčkom, Prijedoru, Kotor Varoši, Sanskom Mostu, Mostaru, Prozoru i drugim gradovima. Nije zagovarao odmazdu na bilo kom ratištu u Bosni i Hercegovini. Vjerovao je i govorio da u Bosni i

---

⁴ Alija Izetbegović: Izjava nakon potpisivanja sporazuma o miru, Oslobođenje, 23. 11. 1995, str. 5.

Hercegovini ima mjesta za sve i da građani Bosne i Hercegovine imaju istorijsko i ustavno pravo da žive ravnopravno na svakom pedlju zemlje Bosne i Hercegovine.

Aliju Izetbegovića su krasile dvije osobine. Jedna je demokratski pristup u stvaranju oduka koje se usvajaju kolektivno. To je potvrdio na modelu rada Ratnog predsjedništva Bosne i Hercegovine. U ulozi predsjedavajućeg znalački je gradio konsenzus članova Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine. Iako je struktura Predsjedništva u ratnom vremenu bila višestranačka: tri člana iz vladajućih i četiri člana iz opozicionih stranaka, odluke su se uspješno donosile i to **u punom jedinstvu članova Predsjedništva.**

Na završnom susretu članova Predsjedništva u septembru 1996. godine, nakon prvih postratnih Parlamentarnih izbora, Izetbegović je izrekao jednu ocjenu o ulozi Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine u ratu: *Bosna i Hercegovina je u ovom ratu imala stradanja kao nikad u prošlosti. Nije ostao kamen na kamenu. Ali imala je jednu sreću. Njom su u ratu upravljali ljudi koji su jednako bili patrioti svoje zemlje, bezgranično spremni žrtvovati se za njen opstanak i razvoj u miru*⁵. Ovim je Alija Izetbegović potvrdio **značaj jedinstva Ratnog predsjedništva u vođenju borbe za integritet i suverenitet države Bosne i Hercegovine.** Na svemu što je Alija Izetbegović doprinio opstojnosti države Bosne i Hercegovine na kraju XX i početkom XXI stoljeća istorijska nauka i društvena zajednica trebaju posebno vrednovati. Za mnoge uticajne ličnosti iz međunarodne zajednice Alija Izetbegović je imao istorijsku ulogu u odbrani suvereniteta i integriteta države Bosne i Hercegovine. Istovremeno, državničku ulogu Alije Izetbegovića valja posmatrati u istorijskoj ravni sa istorijskom ulogom Predsjedništva Republike Bosne i Hercegovine u ratnim uslovima, čiji je bio predsjednik u najtežim uslovima za opstojnost države Bosne i Hercegovine.

---

⁵ Interpretacija po vlastitom sjećanju